

بسیج (ارگان)

بسیج یک نهاد اجتماعی و ارگانی انقلابی است که به دستور حضرت امام خمینی در ۵ آذر سال ۱۳۵۸ تأسیس شد. برخی مأموریت‌های بسیج عبارتند از: جذب، آموزش و سازماندهی ارتش بیست میلیونی و تامین نیروی یگان‌های رزم سپاه، همکاری با ارگان‌ها (از قبیل **سوادآموزی**، **جهادسازندگی**، **بهداشت و درمان** و...)، دفاع محلی و مقاومت مردمی. بر اساس **قانون**، اعضای بسیج از زاویه تعهدی که به نظام سپاه دارند، به سه دسته، **بسیجی عادی**، **بسیجی فعال** و **بسیجی ویژه** تقسیم می‌شوند.

فهرست مندرجات

- ۱ - بسیج در اندیشه امام
- ۲ - بسیج و بحران
- ۳ - نقش بسیج در اغتشاشات داخلی
- ۴ - مأموریت‌های بسیج
 - ۴.۱ - مأموریت دفاع محلی
 - ۴.۲ - انواع
- ۵ - وضعیت‌های چهارگانه
 - ۵.۱ - وضعیت سفید
 - ۵.۲ - وضعیت خاکستری
 - ۵.۳ - وضعیت زرد
 - ۵.۴ - وضعیت قرمز
- ۶ - وظایف بسیج در اغتشاشات داخلی
 - ۶.۱ - در وضعیت عادی
 - ۶.۲ - در وضعیت غیر عادی
 - ۶.۳ - در وضعیت فوق‌العاده
 - ۶.۴ - در وضعیت بحرانی
- ۷ - عوامل موثر بر توانمندی بسیج
 - ۷.۱ - اقدامات قبل از بحران
 - ۷.۲ - اقدامات حین بحران
 - ۷.۳ - اقدامات پس از بحران
- ۸ - عوامل موثر بر توانمندی
- ۹ - نتیجه‌گیری
- ۱۰ - پانویس
- ۱۱ - منبع

بسیج در اندیشه امام

با مراجعه به واژه بسیج در اندیشه بنیانگذار نظام جمهوری اسلامی درمی‌یابیم که در اندیشه **امام خمینی**، بسیج قبل از آن که ارگانی دارای تشکیلات باشد، مدل و الگوی اداره **انقلاب** و کشور بود. موضوعی که در ادبیات انقلاب‌ها از آن به حرکت مردمی، نهضت عمومی، **قیام توده** و امثال آن یاد می‌شود. در ادبیات سیاسی از آن به عنوان **مردمسالاری** و **بمکراسی** و امثال آن تعبیر می‌گردد. روش فوق در مقابل روش‌های انقلابی دیگر مانند **قیام مسلحانه**، حرکت‌های چریکی، **کودتا** و نظائر آن قرار می‌گیرد. به نظر امام امت تغییرات سیاسی از طریق به کارگیری قدرت توده مردم روش تجربه شده و موفق بود که در نهضت‌های **انبیای الهی** از آن نتیجه لازم اخذ شده بود. امام در یکی از سخنرانی‌هایش چنین می‌فرماید: «به حسب تاریخ، **تاریخ اسلام** هم که نزدیک است به ما، تاریخ دیگر هم که منقول است... قیام‌های انبیاء همیشه اینطوری بوده که یکی از بین خود اینها از بین خود این **مؤمنین** که طبقه پایین بودند، از خود همین مردم پایین یکی انتخاب می‌شود برای اینکه تبلیغ کند و کارش هم، یکی از کارهایش هم این بود که همین جمعیت مستضعف مقابل مستکبر را تجهیز می‌کرد یا تبلیغاتی می‌کرد»

۱۱ **خمینی**، روح الله، صحیفه امام، ج ۸، ص ۱۷۸.

این نهاد برخاسته از متن جامعه همچنان که در مقابله با بحران‌های برون مرزی نقش پررنگی ایفا می‌کند، در بحران‌های داخلی نیز نقش بخصوصی ایفا خواهد کرد. بحران وضعیت تنش است که:

- ۱- از قبل قابل حدس و مورد انتظار نیست.
 - ۲- پاسخ صحیح و فوری لازم دارد.
 - ۳- روش‌های پیشگیری و سازگاری موجود توان پاسخگویی به آن را ندارند.
 - ۴- ارزش‌ها، اهداف، فرضیه‌های موجود را تهدید می‌کنند.
- [۱] ماهنامه تدبیر، ص ۳۲-۳۱، ش ۷۸.

بحران از منظر سیستمی عبارت از وضعیتی است که سیستم اصلی و یا قسمت‌هایی از آن را که ما سیستم فرعی می‌نامیم، مختل کند و پایداری آن را به هم بزند. به زبان دیگر بحران وضعیتی است که یک تغییر ناگهانی در یک یا چند قسمت از عوامل متغیر سیستم به وجود می‌آورد.

[۲] سعادت، اسفندیار، مدیریت بحران، ص ۲۱، فصلنامه دانش مدیریت، زمستان ۱۳۶۹، شماره ۱۱.

نقش بسیج در اغتشاشات داخلی

بر اساس قوانین موجود مجموعه فعالیت‌های بسیج تحت پوشش و نظارت فرماندهی **نیروی مقاومت بسیج**، سپاه پاسداران انجام می‌گیرد. این نیرو موظف است با برنامه‌ریزی، آموزش و سازماندهی، تعیین امکانات و تجهیزات و هدایت و فرماندهی و کنترل، آمادگی بسیج را حفظ کند و با هر نوع تهدید داخلی و خارجی که **حاکمیت نظام جمهوری اسلامی** و استقلال آن را به خطر بیندازد، مقابله نماید.

بسیج در ارتباط با **امنیت داخلی** در حالت‌های عادی، غیر عادی، فوق‌العاده و بحرانی مأموریت‌ها و وظایف خاصی را به عهده دارد. در این بخش به مأموریت‌ها و وظایف بسیج در هر یک از وضعیت‌های عادی، غیر عادی، فوق‌العاده و بحرانی اشاره خواهیم داشت.

مأموریت‌های بسیج

مأموریت‌های بسیج در قالب مأموریت‌های نیروی مقاومت بسیج سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به شرح زیر تعیین شده است:

- ۱- جنب، آموزش و سازماندهی ارتش بیست میلیونی و تامین نیروی یگان‌های رزم سپاه؛
 - ۲- فعالیت‌هایی در جهت حفظ و انجام و ارتقاء روحیه بسیجیان، از قبیل امور فرهنگی - ورزشی، اردو و ارتقاء تحصیلی؛
 - ۳- همکاری با ارگان‌ها (از قبیل سوادآموزی، جهادسازندگی، بهداشت و درمان و...)
 - ۴- حفاظت از شخصیت‌ها، اماکن حیاتی و حساس، **امنیت پرواز** هواپیماهای غیرنظامی؛
 - ۵- دفاع محلی و مقاومت مردمی؛
- مأموریت دفاع محلی و مقاومت مردمی شامل پنج قسمت عمده به شرح زیر است:

← مأموریت دفاع محلی

- ۱- مقابله با بحران و اغتشاشات داخلی در وضعیت زرد و کمک در وضعیت قرمز و سفید به نیروی زمین **سپاه پاسداران انقلاب اسلامی** و **نیروی انتظامی**؛
- ۲- کمک به امنیت داخلی و مقابله با فاسد اجتماعی و **تهاجم فرهنگی**، استکبار، **(امر به معروف و نهی از منکر)**؛
- ۳- انجام عملیات تأخیر در روستاها و شهرهای مرزی و مقاومت مردمی در شرایط جنگی و تامین اعضای بسیج یگان‌های رزمی؛
- ۴- کمک به امداد و نجات مصدومین در سوانح طبیعی و شرایط جنگی
- ۵- کسب اطلاع مردمی و انعکاس به مراجع ذی‌ربط (شبکه خبری بسیج).

← انواع

قانون استخدامی سپاه پاسداران، اعضای پرسنل بسیجی را از زاویه تعهدی که به نظام سپاه دارند، به سه دسته، بسیجی عادی، بسیجی فعال و بسیجی ویژه تقسیم کرده است که انجام مأموریت‌های فوق بر حسب شرایط موقعیت و نیازی که سپاه پاسداران بر اساس وضعیت پیش آمده اعلام می‌نماید، توسط آنان به اجرا گذاشته می‌شود.

[۴] مستوفین، محمد رضا، عوامل حفظ و انسجام نیروهای بسیج در فرمان صلح، دانشکده فرماندهی و ستاد، ص ۱۹.

وضعیت‌های چهارگانه

با توجه به انواع رویدادهای در رابطه با امنیت داخلی چهار وضعیت به شرح زیر وجود دارد:

← وضعیت سفید

در این وضعیت هیچ‌گونه رویداد، قرائن و شواهدی که دلالت بر اختلال در **نظم عمومی** و امنیت داخلی باشد، وجود نداشته و دشمنان انقلاب و عناصر وابسته به آنها، فعالیت‌های آشکار و علنی (بجز اقدامات تبلیغاتی) علیه امنیت کشور انجام نمی‌دهند.

← وضعیت خاکستری

در این وضعیت احتمال دارد نیروهای مخالف با نظام با عناصر شرور و اوباش به عملیات خصمانه دست زده و اقدامات ضد امنیتی هماهنگ نشده‌ای را آغاز کرده باشند، در این صورت وضعیت اقدامات محل انجام و **امنیت عمومی** در مراحل اولیه بوده و عملیات مخرب آغاز نشده است. به عنوان نمونه جریاناتی همچون **اعتصاب** در کارخانجات و مراکز کارگری را می‌توان نام برد.

← وضعیت زرد

در این وضعیت عملیاتی ضد امنیتی و مخل نظام عمومی با مقیاس بزرگ و هماهنگ شده (اعم از مسلح و غیر مسلح) به صورت سازمان یافته و هدفدار توسعه یافته است. اقدامات عناصر تجمع کننده از حالت آرام خارج شده و به شکل تظاهرات و اغتشاش تبدیل شده است که به عنوان مثال اقداماتی چون راهپیمایی، انسداد معابر عمومی، حمله به اماکن و تاسیسات دولتی و تخریب و آتش‌سوزی آنها، استفاده از **سلاح** و **تیراندازی** را می‌توان نام برد.

← وضعیت قرمز

در این وضعیت که ادامه توسعه وضعیت زرد (فوق‌العاده) است، دامنه فعالیت نیروهای مخالف نظام، گسترش پیدا نموده و به صورت سازمان یافته و با استفاده از کلیه توانایی‌های خود از جمله سلاح‌های گرم و سرد و به کارگیری عوامل پشتیبانی با هدف براندازی نظام صورت می‌گیرد. بنابراین در این وضعیت کارگزاران نظام، آحاد مختلف مردم، اماکن و تاسیسات حیاتی و حساس کشور، مراکز نظامی و انتظامی و اطلاعاتی مورد تهاجم قرار می‌گیرند و در این حالت دخالت‌ها و تحریکات دشمنان خارجی در بحران علنی شده و به اوج خود می‌رسد. مثل اوضاع **تهران** در **۳۰ خرداد** سال ۱۳۶۰.

وظایف بسیج در اغتشاشات داخلی

در هر یک از وضعیت‌های سفید، خاکستری، زرد، قرمز، متناسب با واقع‌ضد امنیتی بسیج وارد عمل شده و اقدامات و فعالیت‌هایی را براساس دستورالعمل‌های خاص به شرح زیر به اجرا در خواهد آمد:

← در وضعیت عادی

نیروی مقاومت بسیج ضمن سازماندهی و آموزش نیروهای مردمی، در صورت ضرورت، و اعلام نیاز با نیروی انتظامی همکاری خواهد نمود.

← در وضعیت غیر عادی

نیروهای انتظامی فعالیت‌هایی را در جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز در مورد عاملین حرکت‌های غیر عادی انجام می‌دهد. نیروهای سازمان یافته بسیج در این وضعیت آماده خواهند شد تا در صورت ضرورت و اعلام نیاز وارد عمل شوند.

← در وضعیت فوق‌العاده

نیروهای سازمان یافته بسیج با جدیت وارد عمل شده و در کنترل عملیاتی نیروی انتظامی قرار گرفته و اجرای ماموریت خواهند کرد. **نیروی زمینی سپاه پاسداران** آماده خواهد بود تا در صورت ضرورت بنا به دستور وارد عمل شود. مراکز اطلاعاتی به صورت مستمر و فوری اطلاعات به دست آمده را در اختیار نیروهای عمل‌کننده قرار خواهند داد.

← در وضعیت بحرانی

این وضعیت چنانچه در سطح یک شهرستان یا استان ایجاد گردد، مطابق فرمان **مقام معظم رهبری** و یا بنا بر درخواست **شورای عالی امنیت ملی**، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی با **نیروهای سازمان یافته بسیج** وارد عمل خواهند شد. [۵] عملیات آرام‌سازی، نیروی زمینی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ص ۳-۵.

عوامل موثر بر توانمندی بسیج

با توجه به مباحث مطرح شده مجموعه عواملی که می‌تواند به توانمندی بسیج در بحران ناشی از اغتشاشات داخلی موثر باشد به سه دسته کلی:

- ۱- اقدامات قبل از بحران؛
 - ۲- اقدامات حین بحران؛
 - ۳- اقدامات پس از بحران؛
- تقسیم می‌شود که فهرستوار به آنها اشاره می‌گردد.

← اقدامات قبل از بحران

مجموعه اقدامات قبل از بحران شامل پیش‌بینی و پیش‌گیری از رویدادهای بحرانی است که بسیج می‌بایستی با توجه به مأموریت‌های و وظایف خود در زمینه‌های نظامی و فرهنگی آنها را مدنظر قرار داده و با تطبیق وضع موجود خود خلاها و کاستی‌ها را جبران نماید. پیش‌بینی شامل موارد ذیل می‌شود: احتمال وقوع رخداد‌های غیر منتظره، سیستم از پیش هشداردهنده بحران، سیستم تجزیه و تحلیل‌کننده محیط درونی و بیرونی بسیج، راحل‌های پویا نمودن برنامه‌های ضد **اغتشاش** بسیج و... پیشگیری نیز شامل موارد ذیل می‌شود: تهیه طرح‌های مقابله با رخداد‌های و تهدیدات بالقوه و بالفعل، ایجاد و تقویت صحیح از موقعیت و شرایط هشدار دهنده و...

← اقدامات حین بحران

اقدامات حین بحران شامل مجموعه فعالیت‌ها و حالت‌های لازم برای تصمیم‌گیری مدیران و فرماندهان است که نقش مؤثری در تثبیت یا تشدید بحران دارد که مواردی از آن عبارتند از: اطلاع به موقع از زمان وقوع اغتشاش، حضور نزدیک در محل اغتشاش، برآوردن تقریبی میزان تهدید شدن اهداف، برآورد تقریبی میزان زمان لازم برای عکس‌العمل مناسب و...

← اقدامات پس از بحران

مجموعه اقدامات پس از بحران شامل ارزشیابی بحران، عواقب و پیامدهای آن است که ذیلاً به مواردی از آنها اشاره می‌گردد: ارزیابی علل بروز بحران، ارزیابی منبع و منشأ بحران، ارزیابی مجموعه اقدامات تصمیم‌گیرندگان و عمل‌کنندگان و... [۶] مستوفین، محمدرضا، عوامل حفظ و انسجام نیروهای بسیج در فرمان صلح، دانشکده فرماندهی و ستاد، ص ۵۵-۶۲.

عوامل مؤثر بر توان‌مندی

الف) بین سیستم هشداردهنده بحران در بسیج، کارایی، سیستم آموزشی بسیج، تهیه طرح‌های عملیاتی در بسیج، دسترسی فرماندهان بر وسایل، تجهیزات و امکانات، انعطاف‌پذیری و آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها با پیش‌بینی بحران و پیش‌گیری از بحران، همبستگی معنادار، در سطح اطمینان بالایی بایستی وجود داشته باشد. به این معنا که هر چه کارایی سیستم هشداردهنده بحران در بسیج و کارایی سیستم آموزشی بسیج تقویت گردند و هر چه دسترسی فرماندهان به وسایل، تجهیزات و امکانات مقابله با اغتشاش بیشتر فراهم گردد، و هر چه آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌های بسیج انعطاف‌پذیری بیشتری داشته باشند، امکان پیش‌بینی و همچنین پیش‌گیری از بحران بیشتر فراهم می‌گردد.

ب) بین آمادگی روحی بسیجیان و امکان تشکیل **ستاد بحران** با تیم‌های مقابله با اغتشاش یا پیش‌بینی بحران، همبستگی مناسبی باید باشد، که با پیش‌گیری از بحران همبستگی معناداری در سطح اطمینان بالایی موجود خواهد بود. به این معنا که هر چه توجه به آمادگی روحی بسیجیان بیشتر شود و نیز هر چه امکان تشکیل ستاد بحران و یا تیم‌های مقابله با اغتشاش برای فرماندهان بیشتر فراهم گردد، پیش‌گیری از بحران ناشی از اغتشاش داخلی بهتر برای بسیج فراهم می‌گردد.

ج) بین آزادی عمل فرماندهان بسیج با پیش‌گیری از بحران همبستگی قابل قبولی بایستی موجود باشد. که با پیش‌بینی بحران در سطح اطمینان بالایی همبستگی وجود خواهد داشت. به این معنا که با اعطای آزادی عمل بیشتر به فرماندهان بسیج می‌توان امکان پیش‌بینی بحران ناشی از اغتشاش داخلی را بیشتر فراهم نمود.

د) بین کارایی ساختار سازمانی بسیج با پیش‌بینی و پیش‌گیری از بحران ناشی از اغتشاش داخلی همبستگی معناداری بایستی مشاهده شود.

نتیجه‌گیری

نقش بسیج مردمی در مقابله با بحران‌های داخلی را نمی‌توان نادیده گرفت. لذا همچنان‌که در ۳۰ سال گذشته این نهاد مردمی - انقلابی تحت امر **فرماندهی کل قوا** توانسته است در مقاطع بسیار حساس از جمله در **هشت سال دفاع مقدس** دشمنان برون مرزی و **مناقضین** داخلی و مزدوران اجانب را وادار به عقب‌نشینی و تحمل شکست سختی نماید با حفظ همان روحیه انقلابی در صورت تکرار عملیات مودیانة دشمن وقوع حماسه‌های عاشورانی دور از انتظار نخواهد بود.

پانویس

۱. [↑](#) **خمینی، روح‌الله، صحیفه امام، ج ۸، ص ۱۷۸.**
۲. [↑](#) **ماهنامه تدبیر، ص ۳۱-۳۲، ش ۷۸.**
۳. [↑](#) **سعادت، اسفندیار، مدیریت بحران، ص ۲۱، فصلنامه دانش مدیریت، زمستان ۱۳۶۹، شماره ۱۱.**
۴. [↑](#) **مستوفین، محمدرضا، عوامل حفظ و انسجام نیروهای بسیج در فرمان صلح، دانشکده فرماندهی و ستاد، ص ۱۹.**
۵. [↑](#) **عملیات آرام‌سازی، نیروی زمینی سپاه پاسداران انقلاب اسلامی، ص ۳-۵.**
۶. [↑](#) **مستوفین، محمدرضا، عوامل حفظ و انسجام نیروهای بسیج در فرمان صلح، دانشکده فرماندهی و ستاد، ص ۵۵-۶۲.**

منبع

[سایت پژوه، برگرفته از مقاله «بسیج»، تاریخ بازبینی ۹۹/۰۸/۲۱.](#)

